

Yahudilerin Devletleşme Sürecinde Dönüm Noktaları: Pogrom, Aliya ve Siyasi Siyonizm (1881-1903)*

Tuğba KÖSE**

Geliş tarihi: 17/11/2020

Kabul tarihi: 14/01/2021

Atf: KÖSE, T., “Yahudilerin Devletleşme Sürecinde Dönüm Noktaları: Pogrom, Aliya ve Siyasi Siyonizm (1881-1903)”, Ortadoğu Etütleri, 13-1 (2021):119-142

DOI: 10.47932/ortetut.827471

Öz: XIX. yüzyıl ulusal hareketlerin yaşandığı, milli devletlerin temelini atıldığı ve coğrafyanın yeniden şekillendiği bir yüzyıldır. Bu dönemde birçok millet var olma mücadelesini, ırk ve toprak merkezli ulus devlet kurma başarılarını diploması ya da toplumsal çatışmalara borçludur. Ulus devlet bağlamında yeni dünya düzeni kurulurken Yahudiler de haritada yerini almak için mücadeleye girişen ve bunu diploması yoluyla başaran ender topluluklardan biri olmuştur. Yahudilerin topluluktan devlete dönüşme aşamalarından pogrom, Aliya ve siyasi siyonizm önemli yapı taşlarındandır. Bu dönüm noktaları iç içe geçmiş zincirin halkasıdır ve birbirinden bağımsız değildir. En büyük Yahudi nüfusunu barındıran Çarlık Rusya’da milliyetçilik hareketleri ve ekonomik krizlerin ateşlediği nefret sonucu düşman olarak görülen Yahudiler üzerine şiddet yoğunlaşmıştır. Sistemli ve sürekli hâle gelen şiddet, baskı ve zulüm pogromlarının ilk büyük ölçekli olanı 1881-1884 yıllarında yaşanmıştır. Pogromlar neticesinde yıllardır yaşadıkları coğrafyadan sürgün edilen Yahudiler tarihte ilk defa (1882-1903) toplu olarak göç Aliya ile çoğunluğu Çarlık Rusya ve Doğu Avrupa’dan olmak üzere başta Amerika ardından Batılı ülkeler ve bir kısmı da Filistin’e göç etmiştir. XIX. yüzyılın siyasi ortamı ve toplumsal karmaşasında siyonizm aracılığıyla önce geniş çaplı pogrom dalgası, ardından yaşanan Aliya ile Yahudi zihinlerini Filistin’e yönlendirilebileceğini göstermiştir. Pogromlar ve Aliyalar yaşanırken Yahudi liderlerinin kapalı kapılar ardında büyük bir ustalıklı idare ettiği diploması zinciri siyonizme XIX. yüzyılda yeni bir ivme katarak siyasi siyonizm üzerinden her ne pahasına olursa olsun eski Filistin topraklarında bağımsız bir Yahudi Devleti kurma aşamasına geçilmiştir. Bu sebeple 1881-1903 yılları siyasi siyonizmin teşkilatlanmasında önemli dönüm noktalarından pogrom ve Aliya süreçlerini engellemek yerine lehine kullanan liderler Filistin’de Yahudi nüfusunu oluşturarak kurulacak devletin temeli atmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pogrom, Aliya, Siyasi Siyonizm, Yahudiler, Filistin.

* Bu çalışma 8-10 Kasım 2019 tarihlerinde İzmir’de gerçekleştirilen Üçüncü Uluslararası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı’nda özet olarak sözlü sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

** Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, TR, kosetugab61@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8390-7673

Among the Milestones of Jews in the Process of Statization: Pogrom, Aliyah and Political Zionism (1881-1903)

Tuğba KÖSE*

Received: 11/17/2020

Accepted: 14/01/2020

Citation: KÖSE, T., “Among the Milestones of Jews in the Process of Statization: Pogrom, Aliyah and Political Zionism (1881-1903)”, *Middle Eastern Studies*, 13-1 (2021):119-142

DOI: 10.47932/ortetut.827471

Abstract: The nineteenth century was a century when nationalist movements were experienced, the foundations of national states were laid, and geography was reshaped. In this period, many nations owed their struggle to survive and their success in establishing a nation-state based on race and land to diplomacy or social conflicts. While the new world order was being set within the context of the nation-state, Jews constituted one of the communities that struggled to take their place in the map and succeeded in this through diplomacy. Pogroms, Aliyahs and political Zionism are among crucial milestones in the Jews’ stages of transforming from a community into a state. These milestones are circles of an intertwined chain and are not independent of each other. In Tsarist Russia, which comprises the largest Jewish population, nationalism is focused on Jews, who are seen as enemies because of the hatred triggered by nationalist movements and economic crises. The first large scale pogrom among violence, pressure and oppression pogroms, which became systematic and constant, was experienced between the years 1881-1884. The Jews who were exiled from the geographical area that they had been living in for years as a consequence of pogroms, migrated collectively for the first time as the Aliyah (1882-1903). This was mostly being from Tsarist Russia and Eastern Europe and foremost to America and other western countries and some to Palestine. In the political environment and social chaos of the nineteenth century, this showed that Jewish minds could be oriented towards Palestine first with an extensive wave of pogroms and then the Aliyah could be experienced through Zionism. While pogroms and Aliyahs were being experienced, the diplomacy chain that Jewish leaders managed with great craftsmanship gave a new acceleration to Zionism in the nineteenth century and entered the phase of establishing a new, free Jewish state in old Palestine lands based on Zionism at all costs. Therefore, the leaders who used the years 1881-1903 not against but in favor of pogroms and Aliyah processes, which are among crucial milestones in the organization of Political Zionism, laid the foundation of the state to be established by forming the Jewish population in Palestine.

Keywords: Pogrom, Aliyah, Political Zionism, Jews, Palestine

* Ph.D. Student, Bursa Uludağ University, TR, kosetugab61@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8390-7673

نقاط التحول في مراحل تأسيس اليهود للدولة: البوغروم والعليا والصهيونية السياسية (1881-1903)

طوبى كوسه*

تاريخ الاستلام: 17/11/2020 تاريخ القبول: 14/01/2021

اقتباس: كوسه، ط، «نقاط التحول في مراحل تأسيس اليهود للدولة: البوغروم والعليا والصهيونية السياسية (1881-1903)»، دراسات الشرق الأوسط، (2021) 1-13: 119-142

معرف الغرض الرقمي: 10.47932/ortetut.827471

الملخص

القرن التاسع عشر هو القرن الذي شهد حركات قومية، وتم فيه وضع حجر الأساس للدول القومية وأعيد فيه تشكيل المناطق الجغرافية. وتدين العديد من الدول في نضالها من أجل الوجود وفي نجاحاتها بتأسيس دول وطنية على أساس العرق والأرض، إلى الدبلوماسية أو الصراعات المجتمعية. وفي الوقت الذي شهد تأسيس نظام عالمي جديد في إطار الدول القومية، كان اليهود يخوضون نضالا من أجل أخذ مكانهم على الخريطة، وكانوا أحد المجتمعات النادرة التي نجحت في ذلك من خلال الدبلوماسية. وتعد البوغروم (المذبحة) والعليا (الهجرة إلى أرض الميعاد) والصهيونية السياسية من بين اللبانات المهمة في مراحل تحول اليهود من مجتمع إلى دولة. نقاط التحول هذه، هي حلقات لسلسلة متداخلة مع بعضها البعض ولا تتفصل إحداها عن الأخرى. تسببت الكراهية الناتجة عن الحركات القومية والأزمات الاقتصادية في روسيا القيصرية الدولة التي كانت تضم أكبر عدد من اليهود، في التركيز على اليهود الذي أصبح ينظر إليهم على أنهم أعداء. وقعت أولى ممارسات العنف والقمع والظلم الممنهجة والمستمرة، في الفترة بين الأعوام 1882-1903. وفي إطار هذه الممارسات، تم نفي اليهود من المناطق الجغرافية التي عاشوا فيها لسنوات. وللمرة الأولى يقوم اليهود بالهجرة الجماعية التي تسمى عليا في الفترة (1881-1903). اليهود الذي كان غالبيتهم من روسيا القيصرية وأوروبا الشرقية، هاجر قسم منهم في المقام الأول إلى أمريكا، ثم إلى الدول الغربية، وجزء منهم توجه إلى فلسطين. المناخ السياسي والفوضى السياسية في القرن التاسع عشر تسببا بداية وبمساهمة من الصهيونية بتنظيم برامج هجرة على نطاق واسع، تبعها هجرة عليا التي أظهرت أنه يمكن توجيه العقول اليهودية تجاه فلسطين. وفي الوقت الذي كانت تجري فيه البوغروم والعليا، كانت سلسلة الدبلوماسية التي كان يديرها زعماء اليهود تضيق للصهاينة تسارعا وزخما جديدا في القرن التاسع عشر. ومن خلال الصهيونية السياسية بدأت مرحلة إقامة دولة يهودية مستقلة على الأراضي الفلسطينية القديمة مهما كان الثمن. لم يبق للزعماء اليهود بمنع مراحل بوغروم وعليا التي كانت تعتبر من أهم نقاط التحول في بدء الصهاينة بتشكيل التجمعات في الفترة 1881-1903 جراء الأسباب المذكورة، بل استخدموها لصالحهم ووضوا حجر الأساس للدولة التي سيتم إنشاؤها من خلال العمل على زيادة عدد السكان اليهود في فلسطين.

الكلمات المفتاحية: بوغروم، عليا، الصهيونية السياسية، اليهود، فلسطين.

* طالبة دكتوراه، جامعة أولوداغ بورصة، تركيا، ORCID: 0000-0002-8390-7673، kusetugab61@gmail.com

Giriş

Kitlesele savaşların yaşandığı ve dñnyanın yeniden şekillendiği XX. yñzyılın yapı taşları 1800'lñ yıllarda atılmıştır. Milliyetçilik hareketleri, devletlerin ve monarşilerin yıkılması, ulus kñkenli teşkilatlanma bağlamında yeni siyasi birliklerin kurulması dñnyayı adım adım diplomasi kısılcacında toplumsal çatışma ve hareketlenmelere gñtñrmñřtñr. Domino etkisi yaratan halk hareketleri, bağımsızlık ve sñmñrgeleřme arasındaki ince çizgide milli birlik kurma amacıyla siyasi çatışmalara neden olmuştur. Irk ve toprak merkezli vatan yaratma mñcadelesinde uluslararası örgñtlerin kurulması modern dñnyanın şekillenmesinde etkili olmuştur. Dñnya savaşlarına giden yolda devletsiz millet olarak dñnyanın birçok bñlgesinde yaşamını sñrdñren Yahudiler, XIX. yy.'da yeni dñnya dñzeninde yerini alan önemli bir etken olarak gñze çarpmaktadır. Farklı coğrafyalarda Yahudi toplumsal hareketleri meydana gelirken politik mñdahaleler sonucu sistematik olarak bñyñk oranda Osmanlı toprağı olan Filistin'i de etkilemiştir. Yahudiler bu mñcadelede uluslararası politikaları takip ederek, toplumsal hareketleri lehine kullanmış aşama aşama başarıya ulaşmıştır.

Bu aşamaların yñnlendiricisi olan Avrupa, ortak soruna dñnñřen Yahudileri dışlamanın ve sindirmenin yetersiz olduğunu anlamış zñlñm, baskı ve asimilasyona başvurarak kendi istekleri ile başka bñlgeye kaçmalarını sağlamıştır. Yahudilerin bu kaçma eylemini bahane ederek toplu sñrgñn yñntemine de başvurmuştur. Yahudiler toplu gñçñ gerçekteştirirken milliyetçilik etken bir gñç olamamıştır. Krallık ve imparatorlukların gñlgesinde yaşayan ırklar milliyetçilik hareketi ile devletleşirken, Yahudiler ise hamurunu ırkçılıkla yoğurdukları milliyetçiliği siyonizm hareketine dñnñřtñrmñřtñr. Milliyetçilik ve ulus devlet oluşumunun zirveye çiktiğı yñzyılda dini sembol olarak Kudñs ya da dini siyonizm başarılı olamayacağı için siyasi siyonizm üzerinden kitlelere bağımsız ve özgñr Yahudi Devleti inancı aşılanmıştır. Yahudileri Avrupa topraklarından uzaklaştırarak, Mñslñman topraklarına yerleştirmek için hem politikacıların hem de halkın desteği ancak siyasi hareket uygulayarak başarıya ulaştırılabilirdi.¹

Bu çalışmanın amacı dñnyanın birçok yerinde topluluk olarak yaşayan Yahudilerin devletleşme başarısının XIX. yy.'da ki mihenk taşlarından pogrom, Aliya ve siyasi siyonizm üçgeninde açıklamaktır. Her aşama bir diğerini besleyen sebep ve itici gñç olmakla birlikte birbirinden bağımsız olarak dñřñnñlemeyen zincirin halkalarının bir araya gelmesiyle devlet oluşumunun temel-

1 Bayram Kodaman ve Nedim İpek, "Yahudilerin Filistin'e Yerleştirilmeleri İle İlgili Olarak II. Abdñlhamid'e 1879'da Sunulan Layiha," *Belleten* LVII. S.219. (1993): 566.

leri atılmıştır. Başarının temelinde yatan sebepler incelenmeden ve birbiri ile bağlantıları göz önüne alınmadan yapılan değerlendirmeler yetersiz kalmıştır. Bu sebeple aşamaların neler olduğu ve hangi süreçten geçtiği çalışmanın sorunsalıdır. Belirlediğimiz üç başlıkta bu aşamalardan pogrom, Aliya ve siyasi siyonizm sırasıyla ayrı başlıklar altında dönemselleştirilerek literatüre katkı sunulmaya çalışılmıştır.

I. Devletleşme Sürecinde İtici Güç: Pogrom

XIX. yy. Yahudi hareketlerinin merkezi başta Çarlık Rusya olmak üzere Doğu Avrupa ağırlıklıdır. Rusya’da yaşanan milliyetçilik hareketlerinin gayrı Rus unsurlara şiddet ve baskı noktasında en büyük tepkisi Yahudilere gösterilmiştir.² Çarlık Rusya’da Yahudiler “Yerleşim Sınırı” (Pale of Settlement/Postoyannoye Yevreyskoye Poseleniye)³ adı verilen belli bölgelerin küçük kasabalarında çiftçilik, imalat ve ticaret sektörlerinde yaşamını sağlamaktaydı.⁴ Halkın tabanında patlayan öfke ve şiddet eylemleri devlet desteğiyle sistemli bir kıyım dönüşmüştür. Yıkım, şiddet, baskı, yağma, tecavüz ve zulüm gibi yaşam haklarının sınırlandırıldığı pogromlar⁵ Rus Yahudilerinin hayatında dönüm noktası olmuştur.⁶ Günümüzdeki anlamıyla pogrom; toplumsal huzursuzluklar karşısında devletin kayıtsız kalması ya da suç ortaklığı yaparak sivil ve masum insanların hayatlarını zor kullanarak yaşanmaz hâle getirmesidir.⁷ Yahudi tarihini ve ulus hareketlerini şekillendiren büyük ölçekli pogrom dalgaları 1881-1884, 1903-1906 ve 1907-1921 yılları arasında yaşanmıştır.⁸ Bu pogromların daha öncekilerden farkı ve ön plana çıkmasındaki önemli sebep-

2 Nimet Kurat Akdes, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 361.

3 Çarlık Rusya sınırlarında yaşayan yahudilerin yerleşmelerine izin verilen alanların sınırlarını ifade etmek için kullanılan terimdir. Yehuda Slutsky, “Pale of Settlement.” *Encyclopedia Judaica* 15, ed. Fred Skolnik, Second Edition (Jerusalem: In Association With Keter Publishing House Ltd., 1945), 577.

4 Yannay Spitzer, “Pogroms Networks and Migration: The Jewish Migration from the Russian Empire to the United States 1881–1914,” *Brown University* (29 May 2015), 7. Erişim tarihi: 04.10.2019. https://yannayspitzer.files.wordpress.com/2014/11/spitzer_pogromsnetworksmigration_150_529.pdf; Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. 5. bs. (İstanbul: Kronik Yayınları, 2019), 24.

5 Pogromlar ülkedeki baskın nüfusun diğer kesimlere karşı giriştiği yıkım, mülk yağmalama, cinayet ve tecavüz gibi saldırılara karşılık gelen bir Rus terimidir. Pogrom kelimesi uluslararası bir terim olarak Rusya’daki Yahudilere karşı insanlık dışı uygulamaların birçok dildeki genel adıdır. Yehuda Slutsky, “Pogroms.” *Encyclopedia Judaica* 16, ed. Fred Skolnik, Second Edition (Jerusalem: In Association With Keter Publishing House Ltd., 1945), 279.

6 Dominique Lapiere ve Larry Collins, *Kudüs... Ey Kudüs*, 8. bs. çev. Aydın Emeç (İstanbul: Kronik Yayınları, 2018), 49.

7 Stefan Wiese, ““Spit Back with Bullets!” Emotions in Russia’s Jewish Pogroms, 1881-1905,” *Geschichte und Gesellschaft* 39, heft. 4 (Oktober-Dezember 2013): 473.

8 Slutsky, “Pogroms”, 279.

lerden biri uluslararası çerçevede yarattığı etki ve harekettir. Pogromlar kısa sürmüş olsa da etkisi uzun vadeli ve küresel çapta olmuştur. 1881 pogromları⁹ 1884 yılına kadar devam etmiş ancak pogromların toplumsal hareketlenmedeki etkisi 1903 yılına kadar sürmüştür. 1881-1884 pogromları tarihe toplu göç olarak geçen I. Aliya¹⁰ hareketinin (1882-1903) yaşanmasındaki önemli etkenlerden biridir.

1881’de Avrupa’daki yaklaşık 8 milyonluk Yahudi nüfusunun 5 milyonu Çarlık Rusya’da yaşamaktaydı.¹¹ Ayrıca XIX. yy.’da evli Yahudi kadınların doğurganlık oranı 7,5 seviyesindeydi.¹² Bu durum sürekli artan Yahudi nüfusunun göze batmasına neden olmuştur. Yüzyıllardır devam eden dışlamacı zihniyet Yahudileri ayrı bir tür olarak kabul etmiştir. Yahudiler sınır dışı edilmiş, malları yağmalanmış, öldürülmüş ve dini hurafelerle iftiralara maruz kalmıştır. Birçok ülkede Yahudilerin mülk edinme, meslek kuruluşu ve loncalara dahi girme hakları bulunmuyordu¹³. Hristiyanlar tarafından İsa’nın katili olmakla suçlanan Yahudilerin sevilmeleri beklenemezdi¹⁴. Yahudileri toplumdan soyutlamak ve asimile etmek amacıyla “*Cantonist Kanunları*” (Cantonist Laws)¹⁵ diye bilinen zorunlu askerlik kanunu dahi çıkarılmıştır. Bu kanunda 12 yaşından itibaren Yahudilerin 25 yıl süreyle askerî yükümlülük altına alınmasıyla benliklerinin yok edilmesi amaçlanmıştır.¹⁶

Yahudiler hukuki, sosyal, ekonomik ve toplumsal olarak ezilirken zulümlerin sistemsel hâline gelmesi, pogromların kitlesel olarak patlak vermesinde 1881’de Çar II. Alexander’ın “*Halkın İradesi*” (People’s Will, Narodnaia Volia) üyeleri tarafından suikast ile öldürülmesine neden olmuştur.¹⁷ Devlet yetkilileri ve Rus halkı tarafından sevilmeyen Yahudilerin, bu suikastte parmağı olduğu iddiasıyla suçlu gösterilerek pogromlar başlamıştır.¹⁸ İlk pogrom

9 1881 pogromları hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Tuğba Köse, “Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları,” *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Yaz 2019): 33-58.

10 Aliya Yahudilerin tarihi anavatan olarak gördükleri İsrail topraklarına kesin olarak göç etmelerine denir. Misha Louvish, ve Fred Skolnik, “Aliyah.” *Encyclopedia Judaica* 1, ed. Fred Skolnik, Second Edition (Jerusalem: In Association With Keter Publishing House Ltd., 1945), 660.

11 Joseph Edelman, “The Centenary of Jewish Immigration to the United States: 1881-1981,” *Judaism* 32, no. 2 (Spring 1983): 217.

12 Edelman, “Jewish Immigration to the United States: 1881-1981”, 216.

13 Lapiere ve Collins, *Kudüs... Ey Kudüs*, 48.

14 Mim Kemal Öke, *Siyonizm Filistin Sorunu (1880-1923)* 6. bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 31.

15 Küçük acemi askerlik kurumuna “Cantonistler” denilmektedir. Simon Dubnow, *History of the Jews in Russia and Poland, From the Death of Alexander I until the Death of Alexander III. (1825-1894)* II. trans. I. Friedlaender (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1916), 19.

16 Yitzhak Arad, *The Holocaust in the Soviet Union* (ABD: University of Nebraska Press, 2009). 4-5.; Lapiere ve Collins, *Kudüs... Ey Kudüs*, 49.

17 Dubnow, *Jews in Russia and Poland* II, 279.

18 Omeljan Pritsak, “The Pogroms of 1881,” *Harvard Ukrainian Studies* 11, no. 1/2 (June 1987): 10.; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 24.

dalgası Nisan 1881’de Yelizavetgrad kasabasında patlak vermiş, hemen ardından çevre köy ve kasabalara yayılmıştır. Gerekli önlemlerin zamanında alınmaması sonucu Kiev, Poltava, Chernigov gibi büyük şehirlere de yayılmıştır. 1881 yılının ilkbahar ve yaz aylarında Varşova’da Katolik Noel Günü’nde ve Balta’da Paskalya Bayramı’nda başlatılan pogromlarda Yahudi ailelerin öldürülmesi ve mülklerinin yağmalanması gibi ortak eylem hâline dönüşmüştür. Yahudilere ait bölgelerde mülk, dükkân ve iş yerleri yakılmış, ölümlü vakalar yaşanmıştır. İşsiz halkın ve mevsimlik işçilerin de pogromlara katılmasıyla Yahudilerden nefret eden kırsal burjuva ve yerel aydınların kışkırtmasıyla kitlesel kıyıma dönüşmüştür.¹⁹

1882 yılında pogromlar kısa dalgalı devam ederken, 1883 baharında ise Rostov ve Yekaterinoslav kasabalarında aniden pogromlar patlak vermiştir. Son büyük pogrom dalgası ise Haziran 1884’de Nizhni Novgorod’da gerçekleşti.²⁰ Yahudilerin katledilmesi ve mülklerinin yağmalanması olayı Rus Yahudilerinin tarihini derinden etkilemiştir. Suçluları en ağır şekilde cezalandırması gereken Rus hükümeti aksini yaparak Yahudileri sosyal, kamu ve ekonomik alanlardan uzaklaştırarak mağdurlara karşı sistematik haksızlık uygulamıştır. Özellikle eğitim kurumlarında bulunma hakkının sınırlandırılması ve haksız yere sınır dışı edilmeleriyle göçe maruz bırakılmıştır. Yahudiler 1891-1892 yıllarında Moskova’dan toplu atılmalarıyla birlikte artık burada yaşayamayacakları bilinciyle başta Amerika, Batılı ülkeler ve Filistin olmak üzere kitlesel bir Yahudi göçü başlamıştır.²¹

2. Topluluktan Millet Oluşumuna Giden Büyük Göç: Aliya

Pogromların başlangıç yılı 1881 sadece Rus Yahudileri için değil bütün Yahudiler için kitlesel hareketin dönüm noktası olmuştur.²² Köken olarak Sion (Zion) kelimesinden türetilen siyonizm²³ *Eretz İsrail*’e yani sürgünden özlem duyulan topraklara geri dönüşü ifade etmektedir. Bütün dillerde ana vatan topraklarında toplanma isteğini ifade eden siyonizm Filistin topraklarına bağlılığı

19 Slutsky, “Pogroms”, 279-280.

20 Arad, *The Holocaust in the Soviet Union*, 6

21 Slutsky, “Pogroms”, 279-280.

22 Slutsky, “Pogroms”, 279-280.

23 Siyonizm Yahudi tarihinin erken dönemlerinde Filistin ile aynı anlamda olan siyon kelimesinden türetilmiştir. Yahudilerin anavatanlarına duydukları özlemi ifade etmektedir. Modern Siyonizm ise XIX. yy’da ortaya çıkmış, amacı *Eretz İsrail*’e geri dönüşü anlatan siyasi hareketi ifade etmektedir. Siyonizm uhrevî yapısından çıkartıp siyasallaşmasını sağlayan fikir babası Rus Yahudisi olan Nathan Birnbaum tarafından *Kendi Kendine Kurtuluş* (Selbstemanzipation) dergisinin 1 Nisan 1890 tarihinde sayısında icat edilmiştir. Gideon Kouts, “the Word and its Meaning” bulunduğu yer “Zionism.” *Encyclopedia Judaica* 21, ed. Fred Skolnik, Second Edition (Jerusalem: In Association With Keter Publishing House Ltd., 1945), 539.

ve Yahudi varlığının ayrılmaz bir parçası olarak yorumlanmıştır.²⁴ Bu sürgün yüzyıllar boyunca Luther'den (1483-1546) başlamış, Balfour'a (1917) kadar Yahudileri yaşadıkları bölgeden uzaklaştırıp Filistin'e göç ettirmenin en kutsal yolu olmuştur.²⁵ Avrupa'da Protestanlığın kurucusu sayılan Martin Luther dini reformlarla inançlara özgürlük vaat ederken başka inançları yüzyıllardır yaşadıkları toplumdaki dışlaması yozlaşmış ahlak anlayışının ürünüdür. Reform ve Rönesans hareketleri dâhi Avrupa ortamında Yahudilerin huzura kavuşmasını sağlayamamış aksine toplu olarak Avrupa topraklarından sürdürmüştür.

Siyonizmin temel amacı olan Filistin'in ilahi bir bağış ile yalnız Yahudi halkına verildiği iddiasını ilk defa İngiliz edebiyatında Thomas Brightman'nın (1562-1607) *Apocalypsis Apocalypseos* kitabında geçmektedir. Yazar Yahudilerin ibadetlerini her yerde yapabileceğini ama Filistin'in Yahudiler için atalarının anavatanı olduğunu iddia ederek geri dönüşlerini savunmaktadır.²⁶ Batı zihninde var olan Yahudi sürgünü ilk olarak Danimarkalı tüccar Oliger Poulli tarafından eyleme geçirilmiştir. Poulli 1695 yılında Yahudilerin yaşadıkları ülkeden koparılıp Filistin'e sürülmeleri için plan hazırlayıp Avrupalı krallara teslim etmiştir.²⁷ Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulması fikri ise II. Napolyon'un özel sekreteri olan Laharanne tarafından Osmanlı Devleti'nin dağılmasıyla birlikte işgalci güç olacak Yahudilere, özgürleştirici Fransa'nın kutsal himayesi altında devletlerini yeniden kurmayı vaat etmiştir.²⁸ İlk ciddi teşebbüs İngiltere'de önemli mevkiilerde görev alan Yahudi asıllı Moshe Montefiore tarafından yapılmış yerleşimler 1837'de, ilk koloni ise 1859 yılında Kudüs yerleşim bölgesinde Jamin Mosha Mahallesi kurulmuştur.²⁹

Marquis de Salisbury tarafından 1878'de dile getirilen Filistin'de bir Yahudi kolonisi kurulması için birçok girişimde bulunulmuş, fakat duygusal ve dini temele dayandırıldığı için başarısız olmuştur. Bu göçler siyasi ve ekonomik sebeplere dayandırılmış olsaydı çok daha önce başarıya ulaşılmıştı.³⁰ Salisbury'un dile getirdiği siyasi ortam olgunlaşmış ve Yahudilerin kitlesel göçü için uygulanan pogromlar itici güç olarak kullanılmıştır. Görüldüğü üzere Yahudileri Filistin'e yerleştirme çalışmaları Yahudilerden çok İngilizlerin ve Batılıların ilgi alanı olmuştur. Filistin'i dış politikada bir mesele hâline ge-

24 Lapierre ve Collins, *Kudüs... Ey Kudüs*, 20.

25 Roger Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 5. bs. çev. Cemal Aydın (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 170.

26 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 165-166.

27 Ömer Osman Umar, "Osmanlı Döneminde Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri," *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12, S.2 (Elazığ 2002): 242.

28 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 242.; Umar, "Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri", 422.

29 Hüseyin Özdemir, *Abdülhamid'in Filistin Çılgılığı* (İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2010), 85-86.

30 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 242-243.

tiren İngilizler, Osmanlı Devleti'nin 1875 yılında ekonomisi iflas edince borç yükünden kurtulması için Filistin topraklarının Yahudilere satılması üzerine çalışmıştır. Bu amacı proje hâline getiren eski İngiliz milletvekili (1865-1867) Laurence Oliphant 1879 Osmanlı'ya sunmuştur.³¹ 1877-1878 yıllarında Osmanlı-Rus savaşında artan Yahudi göçü sonrası Filistin topraklarında Osmanlıya bağlı İskân-ı Muhacirîn Osmanî Kumpanyası kurularak Suriye eyaletine bağlı olmak şartıyla Müslüman muhacirlerin de yer alabileceği Yahudiler için ayrı bir mutasarrıflık kurulması planlanmıştır.³² Filistin yakınlarında Belka sancağının para karşılığında Yahudilere satılması fikri Osmanlı Devleti tarafından yemeğe çağrılan Oliphant'ın yüzüne karşı kesin olarak ret edilmiştir.³³

1881 yılında sahneye çıkan Newlinsky ise olayı başka boyuta taşıyarak Filistin'de Yahudi kolonisi kurulmasına izin verilmesi karşılığında zengin Yahudilerin maddi desteği ve gazeteler aracılığıyla manevi destek verileceği, aksi durumda Yahudilerin hedefine ulaşmak için başka yollara başvuracağını açıkça belirtmiştir.³⁴ İngilizlerin yıllar önce başlattığı Filistin'i Yahudileştirme planını siyasi siyonizmin kurucusu Theodor Herzl 1896 yılında ancak yakın arkadaşı Polonyalı Philip Newlinsky aracılığıyla teklif olarak Osmanlı'ya sunabilmişti.³⁵ Avrupalı devletlerin desteklediği Yahudi hareketleri kısmen başarılı olmuştur ama toplumun tamamını etkilememiştir. Herzl toplumsal bir hareketlenme yaratabilmek için Yahudi nüfusunun büyük çoğunluğunun yaşadığı Çarlık Rusya'daki olayları siyasi siyonizm için araç olarak kullanmıştır.

Modern Yahudi Devleti'nin temellerini oluşturan dönüm noktalarından Aliya yalnız göç etme olarak düşünülmemeli, siyonizmin gerçekleşmesinde başlıca araçtır. Siyasi siyonizmin amacı Filistin merkezli Yahudi anavatanının tekrar inşa edilebilmesi için bireysel katılımı yükseltmek, göç eden herkesi planlanan ulus devletin üyesi yapmaktır. Bütün amaçları yerine getirmenin yolu dünyanın her yerine dağılmış Yahudileri bir araya toplamak için itici bir güç gerekmektedir. Aranılan itici güç zulüm ve sıkıntılı günlerin sistemli hâlde gelmesiyle Rusya'da pogromlarda kendini göstermiştir. 1881 pogromların etkisiyle ilk Aliya (1882-1903) ile birlikte Yahudiler gruplar hâlinde göçe tabi tutulmuştur. İlk Aliya döneminde büyük çoğunluğu Doğu Avrupa'dan olmak üzere Filistin'e yaklaşık 25 bin kişi göç etmiştir.³⁶ Aliya yaşadıkları ülkelerden sürgün olarak adlandırılrsa da diğer yandan anavatana duyulan özlemin gerçek-

31 Tufan Buzpınar, "Filistin Meselesi'nin Ortaya Çıkışında İngiltere'nin Rolü," *Türkiye Günlüğü*, S. 68 (Kış-2002): 20-21.

32 Kodaman ve İpek, "Yahudilerin Filistin'e Yerleştirilmeleri", 565-567.

33 BOA. Y.A RES. 5/58.

34 BOA. Y.PRK.TKM. 38/51.

35 BOA. Y.MTV. 285/162.

36 Louvish ve Skolnik, "Aliyah", 660.

leşmesinde önemli yapı taşıdır.³⁷ Herzl'in deyimiyle Aliya'nın gerçekleşmesi için devletler ile müttefiklik ilişkisi kurulmasıyla anlaşmaya gidilmiştir. Eğer Avrupalılar kendi ülkelerinde huzur istiyorsalar Yahudilerin göç etmesi için ellerinden geleni yapmak zorundalar. Yahudilerin terk ettiği ülkelerde refah seviyesi yükselecek, boşalan yerlere kendi vatandaşlarını yerleştirerek Yahudi kaynaklı çatışmaları sonlandıracaktır.³⁸

Rusya'daki büyük kıyım 1881 pogromlarından sonra büyük göç dalgasından sonra bile Filistin'in kırsal bölgelerinde 4500 kişi, şehirlerde ise 45 bin Yahudi bulunmaktaydı. Filistin'de yaşayan Arapların sayısı ise 500 bin civarı idi. İlk Aliya döneminde yapılan göçlerin neticesinde nüfus yapısı yine de Yahudiler lehine üstün olmamıştır. Çünkü anavatan toprağı "Eretz Yisrael" Yahudilerin gönlünde her şeyin üstünde değildir. Böyle olsaydı Amerika ve Batı'ya değil tek yönlü olarak Filistin'e göç yapılarak üstünlük sağlanırdı. 1890 yılına gelindiğinde Aliyaların sayısı 2 bin civarındaydı. Bu durum Eretz Yisrael topraklarının Yahudilerin doğrudan ulaşacakları hedefleri olmadığını kanıtlamaktadır.³⁹ Çünkü 1891 yılında Moskova'dan toplu olarak sürgün edilen Yahudilerin altı aylık sürede Amerika'ya göç edenlerin sayısı ise 16 bin civarındaydı.⁴⁰ I. ve II. Aliya dönemlerinde Filistin'e göç eden Yahudi sayısı 25-35 bin arası iken Amerika'ya ise aynı tarihlerde 1,5 milyon bazı kaynaklara göre ise 3 milyon Yahudi göç etmiştir.⁴¹ Amerika ve Filistin'e Yahudi göçü konusunda farklı rakamlar ortaya atılmışsa da Amerika'ya ve Batı'ya göçen Yahudilerin sayısı Filistin'e gidenlerin sayısı kıyaslanamayacak oranda fazladır.

Pogromların sistematik uygulanmasına kadar Yahudilerin yaşadıkları ülkelerin vatandaşı olduğu ve uyum içinde asimilasyon fikri canlı tutulmuştur. Lakin 1881'de başlayan büyük ölçekli pogromlara devlet yetkilisi, bürokratik çevrelerin hatta aydınların ve halkın da katılması sonucu Yahudilerin aydınlanma fikrinden uzaklaşıp Yahudi milliyetçiliğini ve iskeletini oluşturan sionizmin çatısı altında birlik olmalarını sağlamıştır.⁴² Rusya'da pogromların yaratmış olduğu ortam aynı zamanda karşı panzehirde yaratmıştır. Ülke halkı

37 Rifat N. Balı, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 29.

38 Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, çev. Yeşim Meriç (İstanbul: Milenyum Yayınları, 2018), 27.

39 Margalit Shilo, "The Immigration Policy of the Zionist Institutions 1882-1914," *Middle Eastern Studies* 30. no. 3 (July 1994): 601.

40 BOA. Y.A.HUS. 251/36.

41 Spitzer, "Pogroms Networks and Migration", 8.; Bazı kaynaklar Amerika'ya 3 milyon yahudi göçü olduğu, 300 bin İngiltere'ye Filistin'e ise 35 bin yahudi göçü olduğu yönünde.; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 24-25.

42 I. Michael Aronson, "Geographical and Socioeconomic Factors in the 1881 Anti-Jewish Pogroms in Russia," *The Russian Review* 39. no. 1 (1980): 18.

ile kaynaşıp birçok sorunu ortadan kaldırılabileceğini düşünen Yahudi liderlerden Dr. Pinsker dahi 1881 pogromlarının patlak vermesiyle artık diğer uluslar ile birlikte yaşanamayacağını kabul etmiştir. 1882 yılında kaleme aldığı *Kendi Kendine Kurtuluş* (Auto-Emancipation) adlı eseriyle pogrom, Aliya ve siyonizm bir arada işlemiştir. Çünkü Yahudilerden nefret edilmektedir, asla asimile olmayacakları için tek kurtuluş yolu olarak sürüldükleri topraklara geri dönerek diğer milletlerle eşit haklarda ilişkiler kurulması Yahudi nefretini çözüme kavuşturacaktır.⁴³ Dr. Pinsker'in tespiti Siyon Âşıkları (Hovevei/Hibbat Zion) gibi cemiyet ve hareketlere Yahudi Devleti için yol ve yöntem olmuştur.⁴⁴ Filistin'de Yahudi kolonisi kurulması için kongreler düzenleyen Dr. Pinsker sonuç itibari ile başarısız olsa da 1897 yılında Herzl önderliğinde yapılan I. Siyonist Kongre'sinde delege ve tecrübeleri ile önemli rol oynamıştır.⁴⁵ İnsanlık dışı pogromlar karşısında Rusya'da genç Yahudilerin birçoğunun devrimci hareketlere katılmasıyla siyonist hareketin temelleri atılmıştır. Rusya'da başlayan birlik ve teşkilatlanmanın Herzl'in siyonizmi siyasallaştırmasına büyük katkısı olmuştur. Yahudilere uygulanan pogromlar sonucu Siyon Âşıkları hareketi Yahudilerin Filistin'e göçünü başlatmıştır. Plansız ve küçük grupların göç hareketleri daha sonraki yıllarda siyonizm için hazır göç teşkilatına dönüşmüştür.⁴⁶

3. XIX. Yüzyıl Yahudi Milliyetçiliği: Siyasi Siyonizm

Siyonizm XIX. yy.'da kazandığı genel anlamıyla Yahudilerin Filistin'de tam bağımsız devlet olarak yerleşmesi ve Yahudiliğin bütün kurumlarıyla tekrar dirilmesini amaçlayan evrensel bir hareket olarak görülmüştür.⁴⁷ Vaat edilen kutsal topraklara geri dönüş dini çerçevede başarılı olmamış, dini siyonizm siyasi siyonizmin temel doktrinini oluşturmuştur. siyonizmi dini ve duygusal bağlardan farklı olarak siyasi ve milliyetçi siyonizm noktasına taşıyan Theodor Herzl'dir.⁴⁸ Herzl ülkesinde topluma uyum içinde yaşıyorken Doğu Avrupa ve Rusya'da Yahudilerin dışlanması ve katliama maruz kalması, diğer yandan Yahudi kökenli Fransız askeri Alfred Dreyfus'un Almanlara askerî sırları sattığı gerekçesiyle ihanetle suçlanarak halkın gözü önünde işkencelere maruz kalması zihnindeki düşünceleri etkilemiştir. Bir yandan Dreyfus ola-

43 Öke, *Siyonizm Filistin Sorunu (1880-1923)*, 45-46.

44 Cemiyetin kuruluş politikası Filistin ve Kudüs'e yerleşmektir.; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 24.

45 Vahdettin Engin, *Pazarlık*, 22. bs. (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2018), 75.

46 M. Lutfullah Karaman, "Tarihi Çarpıklıklar Işığında Filistin-İsrail Barış Sürecinin Temel Çıkmazı," *Osmanlıdan Günümüze Filistin Sempozyumu*, 28-29 Kasım 2013, Ankara 2014, 122.; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 25.

47 Öke, *Siyonizm Filistin Sorunu (1880-1923)*, 39.

48 Balı, *Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, 25-26

yı diğer yandan pogromlar sebebi ile Yahudi düşmanlığının asla bitmeyeceği milliyetçilik yüzyılında ulus olarak yaşamaktan başka çare olmadığı anlaşılmıştır.⁴⁹ Herzl siyasi siyonizm kuruculuğunu ve teşkilatlanmasını 1896'de yazdığı "Yahudi Devleti" (Der Judenstaat) kitabı ve 1897'de Basel'de düzenlemeyi başardığı I. Siyonist Kongresi'nde gösterdiği liderlik ve sorumlulukla başarmıştır. Herzl kitabında Yahudi sorununu sosyal ya da dini bir sorun olarak görmediğini asıl amacının millet sorunu olduğunu açıkça belirtmiştir.⁵⁰ Çünkü Herzl tanrıya ve dine karşı mesafelidir, aynı zamanda Yahudiliği din olarak tarif edenlere karşı da tepkilidir. Yahudilerin Filistin üzerindeki bütün maneviyat ve inançlarını siyasi siyonizm aracılığıyla gerçekleştirmek için Yahudi milleti fikrine bağlı kalmıştır.⁵¹

Siyonizm'in ana amacı Yahudileri Eretz Yisrael'de bir araya getirmektir.⁵² Siyonist Yahudi liderleri kurdukları kurumlarda Yahudiler için göç toplulukları organize ederek onları Filistin'e yönlendirmiştir. Bu sebeple siyasi siyonizmin amacı zulüm gören Yahudilerin yaşam haklarını korumak değil onları Filistin'e geri döndürmek ve amacına ulaşmak için de Aliya araç olarak kullanılmıştır. Siyasi siyonizmin Avrupa'daki pogrom kurbanlarından yararlanarak Aliya aracılığıyla Filistin'de Yahudilere hayat sahası açmıştır. Bu sebeple Yahudileri yaşadıkları ülkelere entegre edilmesine karşı çıkmış, tek çıkar yolun Yahudilerin göç ettirilmesi olduğu konusunda Batılı devletleri ikna etmeye çalışmıştır. Herzl'in de deyimiyle Aliyaların başarıya ulaşması için çift taraflı politika⁵³ takip edilerek göç etmek isteyen Yahudilere yardım için dernekler kurulduğu kadar ikna edilemeyen ve zulüm gören Yahudiler içinde kurumlar kurulmuştur.⁵⁴

Siyonizmin amaçlarından biri de Yahudiliği bir din olarak değil, onun millet olarak kabul edilmesini sağlamaktır. XIX. yy.'da Yahudi aydın ve ileri gelenleri din Yahudiliğinden millet Yahudiliğine geçiş için yoğunlukla yaşadıkları Rusya'da patlak veren Panslavizm modelinden etkilenmiştir.⁵⁵ Avrupa'da artan milliyetçilik hareketleri tarihsel Yahudi düşmanlığını artırmış, Filistin'e

49 Lapiere ve Collins, *Kudüs... Ey Kudüs*, 50.; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 27.; Mim Kemal Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1990), 31.; Engin, *Pazarlık*, 62.

50 Herzl, *Yahudi Devleti*, 18-19.

51 Roger Garaudy, *İsrail Sorunu Siyasi siyonizm*, 2. bs. çev. Cemal Aydın (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), 13-14

52 Shilo, "The Immigration Policy of the Zionist Institutions 1882-1914", 597.

53 Theodore Herzl bir yandan Batılı devletler ile diplomatik ilişkiler kurarken diğer yandan Osmanlı devletine barışçıl, bağlılık ve yardım teklifleriyle Filistin konusunda her iki tarafı da ustalıkla idare etmeyi başarmıştır. Herzl'in Osmanlı devleti üzerindeki sinsi politikaları ve II. Abdülhamit ile olan görüşmelerinde geçen olayları ve belgelerin ayrıntılı bilgisi bakınız. Vahdettin Engin, *Pazarlık*, 22. bs. (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2018).

54 Herzl, *Yahudi Devleti*, 25.

55 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 205.

göçleri başlatmış ve siyonizm hareketinin doğmasına sebep olmuştur.⁵⁶ Milliyetçilik merkezli siyasi yapılaşma XIX. yy.'da Yahudilerin dini anlayıştan kopuş süreciyle laikleşmenin ortaya koyduğu siyasi siyonizm Batılı devlet-millet yapısını taklit ederek din topluluğundan millet topluluğuna geçişin başlangıcı olmuştur. Siyasi siyonizm boş topraklarda asimile olmadan Yahudi kültür ve dininin yaşayabileceği, Yahudileri barındıran devlet kurma planı üzerine kurulmuştur.⁵⁷ Başarıya ulaşmak için 6. Siyonist Kongresi'ne kadar kesin bir coğrafyadan söz edilmemiş, belirsizlikler kafa karıştırılarak Filistin'de başarıya ulaşılmıştır.

Yahudi düşmanlığı yapan devletlere Yahudilere uygun bir toprak verildiğinde ülkelerini Yahudi sorunundan kurtaracakları vaat edilmiştir. Bu toprak Avrupa devletlerinin toprağı olmayıp uzak bir coğrafyada olan Yahudilerin kutsal ve dini yaşam alanı Kudüs'tür.⁵⁸ Herzl, Yahudilerin yaşadığı ülkelerde patlak veren zulüm pogromlarının sonlanması ve Yahudilere insani muamele yapılması için mektuplar göndermemiş ve diplomasi trafiğı yaratmamıştır. Tam aksine devlet liderlerine Yahudilerin asimile edilmeyeceğini, kendileri için de en iyi yol olan Yahudilerin göçü meselesinde kendisine yardımcı olmalarını istemiştir. Çünkü Herzl ile Yahudi düşmanlığı yapan devletler aynı amaç için mücadele etmiştir.⁵⁹ Yahudiler tarih boyunca yaşadıkları ülkelerde kendi din, dil, kültür ve yaşam tarzlarını koruyarak buldukları ülkelerle bütünleşmeye çalışmıştır. Herzl ise tam aksini yaparak Yahudilerin uğradıkları haksızlıklar karşısında yaşadıkları ülkelerde kendilerini yabancı görmelerini ve bütün Yahudileri bir araya toplama amacı gütmüştür.⁶⁰ 1903 yılında Paskalya sırasında Kışinev'de patlak veren ikinci büyük pogrom dalgası Yahudi tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Herzl pogromun sorumlusu Çar'ın İçişleri Bakanı Vyaçslav Plehve'den görüşme talebinde bulunarak Aliya harekâtını ve siyonizmi desteklemesi için anlaşma yoluna gitmiştir.⁶¹ Yahudiler baskı, zulüm görmediklerinde asla yaşadığı memleketleri terk edip Filistin'de yaşama ihtiyacı hissetmemiştir.⁶² Yahudilerin uhrevi anavatan olarak gördükleri Filistin dışında başka topraklara yönelmeleri zihinlerde Eretz Yisrael özleminin canlılığının kalmadığını göstermektedir. Yaklaşık 2 bin yıldır farklı coğrafyalarda yaşayan Yahudilerin kendi istekleri ve inançlarıyla Filistin'e dönmeyeceklerini aradan geçen yıllar göstermiştir. Bu durum Yahu-

56 Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 23.

57 Garaudy, *İsrail Sorunu Siyasi siyonizm*, 14.

58 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 241

59 Garaudy, *İsrail Sorunu Siyasi siyonizm*, 118.

60 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 295-296.

61 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 249

62 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 289

dilerin Eretz Yisrael'e özlem ile ulaşma istekleri olmadığını aksine devletlerin siyasi, milliyetçi ve ekonomik çatışmaları sonucu buldukları ülkelerden sürülmeleriyle, uluslararası çevrelerin desteği sonucu Filistin'e yönlendirmiştir.

Başta İngiltere olmak üzere Batılı devletlerin pogromları eleştirmesi ve mitingler düzenlemesine Rus Dışişleri Bakanı tepki göstermiş İngilizler konuya bu kadar ilgili ise Rusya'dan çıkarılan Yahudileri neden kendi ülkelerine kabul etmediklerini sorarak Batı'nın çelişkinsini ortaya koymuştur.⁶³ Rusya'da pogromlar neticesinde İskenderiye göç eden Yahudiler buraya kabul edilme- yerek geri dönmek zorunda kalmıştır. Yahudi haklarına hamilik yapan İngiltere'nin Yahudileri kendi kontrolünde tuttuğu Mısır'a kabul etmemesi ikiyüzlülüğün göstergesidir.⁶⁴ Buna rağmen Batılı devletlerin desteğini almak için İngiltere'ye sizin 10 milyon ajanınız olacak, Ruslara da anarşist ve komünist Yahudileri alıp Filistin'e götüreceğim derken, Almanlara ise her zaman sizin vatandaşınız diyerek XIX. yüzyılın hamî devletlerine de göz kırpyordu. Osmanlı ise Rusya ile iletişime geçerek bu eylemlerin sonlanmasını istemişse de sürgün edilen Yahudileri imparatorluğun bazı bölgelerine yerleştirmesi pogromların ve Aliyanın sürdürülmesinde etkili olmuştur.⁶⁵

Osmanlı'nın parçalanmaya doğru gittiğini Ortadoğu'da siyasi amaçları olan İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya gibi devletlerin XIX. yüzyılın ilk yarısında Filistin'de okullar, hastaneler, mabetler, kitaplıklar, bankalar ve kervansaraylar yapması önemlidir. Zira bu kadar çaba sadece bölgeye yerleşmek ya da sömürgelerini korumak için değildir. Tarih boyunca yıkmaya çalıştıkları Osmanlı ve öteledikleri Müslümanlar ile aynı coğrafyada kendi yapıtları ile huzur içinde yaşatma niyetleri yoktur. Batı basınında genel anlamda zulüm sonucu göç etmek zorunda kalan Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi amacıyla teşvik edici yayınlar da yapılmıştır.⁶⁶ İngiltere Filistin halkının huzurunu bozup bölgeyi Yahudileştirmek için Yahudileri Dürzilere saldırtarak birçok yağma ve katl olaylarının sebebi olmuştur.⁶⁷ Bunun farkında olan Sultan II. Abdülhamid Batılı devletlerin ve Yahudilerin Filistin'e olan ilgilerini ve niyetlerini her daim siyasi olarak yorumlamıştır.⁶⁸ Bu sebeple bölgenin güvenliğini Şam'daki 5. orduya vererek halkın katılımıyla yerel milis kuvvetler ile desteklenmiştir.⁶⁹ Ayrıca tarım arazileri için yeni aletler, çiftlikler, ulaşım için demir yolları, ticaret alanında yatırım ve gelişim ile bölge refahı yükseltilme-

63 Engin, *Pazarlık*, 28.

64 Engin, *Pazarlık*, 43.

65 Engin, *Pazarlık*, 45.; Türkaya Ataöv, "Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 25, S.3 (1970): 37.

66 Engin, *Pazarlık*, 30.

67 BAO, Y.PRK, BŞK, no.4/52.

68 Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*, 69-70.

69 Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*, 71.

ye çalışılmışsa da bu uğraşlar gelecek olan tehlikenin sadece üstünü örtmüştür. Çünkü Yahudiler başta İngiltere olmak Batılı devletlerin desteği ve aracılığıyla XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren toprak satın alma, koloni kurma ve yerleşme çabaları içine girmiştir. II. Abdülhamid 33 yıl hüküm sürdüğü taht yıllarında Yahudilere gereken insani desteği vermekle birlikte Filistin'e kitlesel göçü önlemeye çalışmıştır. İngiltere ve Fransa'nın bütün diplomatik baskılarına rağmen II. Abdülhamid'in yayınladığı fermanlarla bu hukuksuz ve emrivaki işgal niteliğindeki göçü engelleme çalışmalarının⁷⁰ başarısızlıkla sonuçlanmasının arkasında yatan önemli sebeplerden birinin de pogromlar olduğu düşünülmektedir. Çünkü Osmanlı'dan toprak parçası almak fikri Herzl'in kafasına yerleşmişti, göz koyduğu topraklar Filistin topraklarıydı.⁷¹

Herzl'e göre Yahudiler çiftçi ya da asker olmamalıdır çünkü tarım sorununu sadece makineleşme olarak görmektedir.⁷² Savaşmak istemeyen Yahudileri haklı bularak makinalı tüfek karşısında eski usul tüfeklerle başarılı olunmayacağını bilmektedir. Bu sebeple Filistin'in Yahudileştirme safhasını savaş usulüyle değil Batılı devletlerin kurmuş olduğu sisteme Aliyalar ile sessizce yerleşmek olarak görmektedir.⁷³ Batılı devletler ile iyi geçinerek onlara bağlılığını göstermiş ve Filistin'e onların koruması altında girilmiştir. Çünkü bölgenin Osmanlı ve Filistin halkından savaş yoluyla alınmasını İngiltere sağlayacaktı. Herzl'in yapması gereken zincirin halkalarının bir araya gelmesini beklemektir. Neticede İngiliz sefaretinin 1890 tarihinde Hariciye Nazırı Sait Paşa'ya gönderdiği yazıda 1847 yılında Rusya'dan Filistin'e göçen Yahudilerin himayesini 1849 yılından beri talep etmektedir.⁷⁴ Bu bağlamda İngilizlerin bölgeye olan ilgilerini, yatırım yapmalarını ve Aliya'nın yönünün Filistin'e olmasını istemelerinin nedenini açıklamaktadır. Batı edebi eserlerinde sürekli olarak Yahudi sorunu çözmek için Yahudilerin kutsal toprakları geri alınarak bütün Yahudileri oraya göndermek tek çaredir anlayışı hâkimdir.⁷⁵ Batı'nın ve Hristiyanların sevmedikleri Yahudileri, Müslümanların ortak kutsal mekânlarına hançer gibi bırakarak hem Yahudilerden kurtulmuş hem de ezeli düşman Müslüman ve Türkleri yüzyıllarca uğraştıracak kargaşa ortamını hazırladılar.

Herzl'in Filistin konusunda II. Abdülhamid'i ikna etmesi için ülkesindeki Yahudilere dahi insani muamelede bulunmayan Alman İmparatoru II. Wilhelm Kayzer'i aracı yapması durumun insani boyutundan çok uluslararası

70 İ. HUS.00091.00002.001.

71 Göze, Ergun, *Siyonizm'in ve İsrail'in Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit*, 4. bs. (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2017), 44-45.; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 24.

72 Herzl, *Yahudi Devleti*, 34-35.

73 Herzl, *Yahudi Devleti*, 36.

74 BOA. Y.PRK.BŞK. 24/27.

75 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 164-165.

boyutunu göz önüne koymaktadır.⁷⁶ Herzl'in yalnız barış içinde kalabilirsek vatansız olabiliriz, siyasi refahlar kesin olarak sağlandığı zaman ancak ülkelerinde Yahudi varlığı olabilir açıklamasıyla aslında Batılılar ile asla barış içinde kalınmayacağına sinyallerini vermiştir.⁷⁷ Kayzer ile yaptığı görüşmede Yahudilerin Alman halkı ile bütünleşmesini istememiş, istense dâhi Yahudilerin asimile edilemeyeceği, bu sebeple Yahudilerin göç ettirilmesine izin verilmesi gerektiğini söylemiştir.⁷⁸ Herzl hatıralarında vaat edilmiş topraklara gideceğiz, orada hür kişiler olarak yaşayacağız dediğinde 1895 yılıydı.⁷⁹ Aynı zamanda Yahudilerin toplu olarak Filistin'e yerleşmelerinde çatışma ve karışmadan özellikle çekinmiştir, devletsiz millet olan Yahudiler için her türlü çatışmanın sonucu felakettir.

Yahudiler tarihi ve kutsal vatanları olarak Filistin topraklarının vaat edildiğini, nihayetinde bu toprakların her Yahudi'nin vatani ve vazgeçilmez olduğu iddiasıyla bu topraklarda hak sahibi olduklarını beyan etmektedirler. Lakin yaşananlar tam tersini göstermiştir ki Yahudilerin aklında her daim Filistin olmamıştır. Dünya Yahudi nüfusunun büyük çoğunluğunu barındıran Çarlık Rusya'sında yaşanan pogromlar neticesinde Aliya sürecinde Yahudiler toplu olarak öncelikle Filistin'e göç etmemiştir. Daha iyi ekonomik ve yaşam şartlarının olduğu Amerika başta olmak üzere Batı'ya yönelmişlerdir. Yahudiler için Kıbrıs, Sina Yarımadası, Doğu Afrika, Arjantin ve Uganda dahi düşünülürken açıkça Filistin zikredilmemiştir.⁸⁰ Ağustos 1903'de yapılan 6. Siyonist Kongresi'nde Max Nordau'dan desteğiyle Herzl toplantıda Yahudileri Kenya'nın bir parçası olan Uganda'ya yerleşmeyi teklif ettiğinde büyük tartışmalar sonucu birçok delege salonu terk etmiştir. Bunun üzerine Herzl asıl niyetini ortaya koyarak bunun sadece bir oyalama olduğunu asıl amacın Filistin olduğunu söyleyerek ortamı yatıştırmıştır.⁸¹ Yahudilerin bu bölgelere göç etmeyi ret etmesi ve kongrede çıkan tartışmalar sonucu Avrupa'dan uzak, ekonomik ve siyasi iktidarsızlık içinde çöküntü yaşayan Osmanlı toprağı Filistin önerilmiştir.⁸² Diğer yandan Herzl, Baron Hirsch ile yaptığı görüşmede ise Arjantin'e Yahudi göçünün başarısızlığını anlatmıştır.⁸³ Herzl, Hirsch'i

76 Yaşar Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye* (İstanbul: 2005), 156.

77 Herzl, *Yahudi Devleti*, 20.

78 Göze, *Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit*, 29.

79 Göze, *Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit*, 44.

80 Ataöv, "Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek", 30.; Yusuf El-Karadavi, *Her Müslümanın Ortak Davası Filistin*, 15. bs. (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2018), 54.; Yusuf Süha Sonuç, "Dini Siyonizm'in Filistin ve Uganda Planı Hakkındaki Değişen Görüşleri," *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*. no. 2 (Yaz 2018): 174.

81 Garaudy, *İsrail Sorunu Siyasi siyonizm*, 221.; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 32-33.

82 Kodaman ve İpek, "Yahudilerin Filistin'e Yerleştirilmeleri", 566-567.

83 Göze, *Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit*, 27.

Yahudilere yardım yaparak dilenci konumuna düşürmekle ve milli karakter oluşumunu engellemekle suçlamıştır.⁸⁴ Birbirine yazdıkları mektuplarda eğer istenirse Yahudilerin *Arz-ı Mev'ud'a* (Filistin'e) kadar göç ettirilebilir fikirleri asıl planlarını göstermektedir.⁸⁵ 1890-1891 yıllarında Rusya'da zulüm gören Yahudiler için Osmanlı'dan Anadolu'nun verimli topraklarında Yahudilere yurt isterken⁸⁶, Sultan II. Abdülhamid'in Yahudiler için Mezopotamya Yahudilerine yurt teklifini Herzl yine reddetmiştir.⁸⁷

Herzl, şartlar olgunlaşmadan Filistin topraklarında Yahudi Devleti kurma projesinin gerçekleşmesi neticesinde Yahudilerin zarar göreceğini önceden sezerek temkinli hareket etmiştir. Bu sebeple asıl niyetini baştan gizli tutarak farklı ülkelere göç edilmesi tartışmalarını göz boyamak amacıyla kongrede tartışmaya açmıştır. Yahudi ülkesi kurma fikri edebiyattan ileri gitmezse plandan vazgeçerek doğal akışına bırakılacaktır.⁸⁸ Herzl Yahudi Tarihi kitabında Yahudilerin üstün ırk duygusunu yitirdiğini, zulümler patlak verdiğinde güçlü Yahudilerin gururla ırklarına geri döneceğini söylerken aslında pogrom vahşetine amacına giden yolda araç olarak sessiz destek vermiştir. Herzl dâhil bütün Siyonist liderler aslında ırk ve toprak üstünlüğüne gerçek anlamda inanamamıştır ama Yahudi halkını bir araya toplamada itici güç olduğu için sahiplenilmiş bir temadır.⁸⁹

Rusya'da pogromlara maruz kalan Yahudiler için Amerika'da "Brody" gibi yardım kuruluşları kurulmuştur. Kitlesel göçler bir öncekinden daha kalabalık olmaya başladığında Amerikalı yetkililer göçmenlerden sağlıklı, güçlü ve yetenekli olanları seçerek Amerika ve Kanada'ya yerleştirmiştir.⁹⁰ Amerika'ya gelen Yahudilere yardım dernekleri organize ederek topluma uyumlarını sağlamış çiftçilik, ekonomik destek ve iş alanlarını sağlayarak yerleşik sisteme geçirmiştir.⁹¹ Batı'daki yardım kuruluşları, ekonomik refah ve yaşanabilir sosyal hayat kutsal Filistin'den daha cazip gelmiştir. Yahudiler birinci Aliya'da 1882 yılından itibaren kendi imkânları ile Filistin'e göç etmiştir. Lakin bunlar Filistin'de tutunamayarak başka yerlere göç etmiş, kalanlar ise ekonomik mücadelesini ve yaşam mücadelesini zorlukla sürdürmüştür. Yahudilerin kutsal toprak özlemi yaşam mücadelesine boyun eğmiştir.⁹² XIX.

84 Vahdettin Engin, *Rumeli Demiryolları*, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993), 204.

85 Göze, *Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit*, 32.

86 BOA. Y.A.HUS. 251/178.

87 BOA. Y.PRK.ML. 23/8.

88 Herzl, *Yahudi Devleti*, 23.

89 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 218.

90 Gilbert Osofsky, "The Hebrew Emigrant Aid Society of the United States (1881-1883)," *American Jewish Historical Society* 49, no. 3 (March, 1960): 174.

91 Osofsky, "The Hebrew Emigrant Aid Society of the United States (1881-1883)", 175-178.

92 Shilo, "The Immigration Policy of the Zionist Institutions 1882-1914", 600.

yüzyılın ikinci yarısında Yahudilerin Filistin'e yoğun olarak yönelmediği ancak II. Aliya (1904-1914) döneminde Filistin'e Yahudi akını olduğu görülmektedir.⁹³ Bu da Batı devletlerinin siyasi politikaları ve siyonizm liderleri ile yaptığı ittifaklar neticesinde başarıya ulaşmıştır.

Yahudilerin tarihi göçlerinin hedefi olarak Filistin'e yönelmelerinin 2 bin yıllık geçmişini kaynak göstermektedirler. Lakin Yahudi kaynakları söz ettikleri 2 bin yıllık süre içinde neden Filistin'e geri dönmediklerini ya da nüfus üstünlüğü kurulamadığını açıklamamıştır. Kutsal ibadet merkezi sayılan Filistin'e Yahudilerin ibadet ve hac görevlerini yerine getirmek için göç girişimleri sınırlı sayıda olmuş ve Filistin'de yaşayan diğer zümrelerin hoşgörüsü ile karşılaşmıştır. Küçük gruplar hâlinde Filistin'e ibadet ve hac için gelen Yahudiler siyona dönerek ibadetlerini yapmıştır. Yahudiler anavatan toprakları için “Eğer seni unutursam, ey Yerusâlim, sağ elim hünerin unutsun. Eğer seni anmazsam, eğer Yerusâlim’i baş sevincimden üstün tutmazsam, dilim damağıma yapışsın”⁹⁴ yeminlerini sadece ibadet ederken hatırlamış, Filistin'de yaşamak konusunu ise unutmuştur. Luther Saemtliche eserinde “Yahudilerin Yahuda topraklarına gitmelerini kimsenin engellemediğini, onlara yolculuk için gereken yardım ve desteği sağlayacaklarını yeter ki yakamızı onlardan kurtaralım, onlar başımızın belası ağır yüküdür” söylemi aslında pogrom ve Aliya'nın yapı taşlarını işaret etmektedir.⁹⁵ Kudüs'e kitlesel geri dönüşü amaçlayan Sebatay Sevi'nin ise amacına neden ulaşamadığı, Yahudileri neden ikna edemediğinin sırrı Herzl'in ustalıklı idare ettiği siyasi siyonizmde saklıdır. Yaşadıkları ülkelerde yabancı ve düşman olarak görülen Yahudiler arasında özellikle Rusya ve Doğu Avrupa Yahudileri asimile edilememiştir. Bu sebeple tarihte ilk defa geri dönüş düşüncesi ve teşkilat hareketleri Rusya'da başlayarak siyonizm inancının siyasallaşarak belli bir programa dönüşmesine öncülük etmiştir.⁹⁶

1881 pogromlarının patlak verdiği yıllarda 1882-1889 yıllarında Filistin'e göçler başarılı olmamıştır.⁹⁷ 1897'de Herzl'in başkanlığında Basel Kongresi, Filistin'e göçün yolunu siyasi siyonizmde bulmuştur. Yahudilerin 2 bin yıllık sürede Filistin üzerinde hak iddia etmemeleri sonradan mücadeleye girişimleri, XIX. yüzyılın son çeyreğinde siyasi siyonizm ile Filistin üzerinde hak iddia etmeleri hırsızlığa yetkinliktir. Jack Goody *Tarih Hırsızlığı*⁹⁸ eserinde Batı'nın kendini dünyanın merkezine koyarak yeryüzünde nasıl tarih hırsızlı-

93 Işıl Işık Bostancı, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Filistin Bölgesinin Demografik Yapısı,” *Osmanlıdan Günümüze Filistin Sempozyumu*. 28-29 Kasım 2013. Ankara: 2014, 155-184.

94 Tanah, *Mezmurlar*, 137/3-9.

95 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 170.

96 Karaman, “Filistin-İsrail Barış Sürecinin Temel Çıkmazı”, 122.

97 Ataöv, “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek”, 37.

98 Jock Goody, *Tarih Hırsızlığı*, 5. bs. çev. Gül Çağalı Güven (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.)

ğı yaptığını anlatmaktadır. Batılılar zamanı, mekânı, dönemleri, saati, takvimi, kurumları, üniversiteleri kendisinin varlığında birleştirerek diğer medeniyet ve kültürleri ötekileştirmiştir. Batı'nın her şeyin başlangıcına ve varlığına kendisini koyma ruh hâli Yahudilerde de tezahür etmiştir. Filistin üzerinde yalnız kendilerinin hak sahibi olduğu, tarihin ve medeniyetin onlarla başladığı düşüncesiyle diğer halklara yaşam hakkı tanımaması Batılıların zihin dünyasında yaşadığını göstermektedir. Siyasi siyonizm kutsal topraklarda İbrahîmî dinin yaşaması için mücadele içine girmemiştir tam aksine Yahudiliği kalkan olarak kullanıp Yahudi milleti oluşturup Filistin topraklarını göç yoluyla işgal amacı taşımaktadır. Herzl ve ekibi Yahudileri ikna etmek için “Mısır (Nil) ırmağından büyük Fırat ırmağına kadar ülkeyi senin sülbüne veriyorum” emriyle hareket etmektedir.⁹⁹ Burada göz ardı ettikleri İbrahim'in diğer çocuğu ve soyunu yok saymaları hatta Yahudilerden önce ve sonra orada yaşayan halkları yok saymalarıdır. Çünkü tek amaç işgal niteliğinde göç olduğundan Avrupalı devletlerin desteğini almak için boş topraklarda Batılılardan uzak ülke kurma amacı vardır. İbrahim'in soyu kan bağına bağlı değildir, iman bağına bağlıdır. Yahudileri Avrupa'dan uzak tutma fikri Batılı devletlere de “*Ayağınızın tabanının basacağı her yeri size verdim*”¹⁰⁰ emri düşünüldüğünde göz ardı edilmemelidir.

Basel Kongresi'ne katılanların büyük çoğunluğunda Doğu Avrupa'dan gelen temsilcilerdir ve hepsinin amacı katliamlardan kendilerini koruyacak yaşam alanları oluşturmaktır. Fakat Batı'dan gelen baskı ve zulüm altında olmayan Yahudiler ise siyasi siyonizme soğuk bakmıştır.¹⁰¹ Yaşam hakları elinden alınan Yahudiler için yeni bir yurt aranırken Yahudi liderlerinin ve zenginlerinin yaşadığı coğrafyaların göç noktası olarak hiç söz edilmemesi dikkat çekicidir. Uluslararası görüşmeler yapılırken Yahudi zenginlerinin kurmuş olduğu düzeni ve zenginliği sarsmayacak çözüm aranarak merkez ve Batı dışı yaşam alanı önerilmiştir. Yahudilerin göçü için önerilen yerlerin hiçbiri cazip ve yaşanabilir olmadığı için halkı ikna etmenin zorluğunu fark eden liderler Yahudilerin maneviyatına dokunmuştur. Filistin'e kitlesel göç Yahudiler için sürdürebilecekleri en güzel yer ve zor durumda kalan insanların dinî inançlarını sömürerek yapılan hareket olmuştur. Bunu başarmak da şartların olgunlaşmasına müsaade ederek önce pogromlar, ardından Aliya ve son hamle siyasi siyonizm ile başarılı olmuştur. Çünkü Yahudilerin zihninde Filistin geri dönülmesi gereken arz-ı mevud değildir artık vaat edilmiş

99 Tanah, *Yaratılış-Tekvin*, 15/18.

100 Tanah, *Yeşu*, 1/3

101 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 238.

topraklar Yahudilerin hayallerinde yer almamaktadır.¹⁰² Milliyetçi ve siyasi siyonist taraftarları Filistin’de Yahudi Devleti kurmak için kutsallık üzerinden dini siyonizmi etkilemiştir. Siyonist liderler çok iyi biliyorlardı ki Yahudilik millet değil, dini topluluktur. Dini inançları ve tabuları olmadan kitlesel olarak Yahudileri hareket ettirmek güçtür.¹⁰³ 1845 yılında dünyada 10 milyonluk Yahudi nüfusu ibadetlerinde gelecek yıl Filistin’de buluşmak temennisinde bulunurken Filistin’de yerleşik 12 bin Yahudi bulunuyordu.¹⁰⁴ Siyonizmin her türlü için kutsal topraklar ve din işlenen ana temadır. Diğer semavi dinler dünyanın her yerinde yaşanabilirken, Yahudilik ise kutsal topraklar ve mabet dışında icra edilemezdi.¹⁰⁵ Ayrıca 1892 yılında hemen yanı başında yer alan İran Yahudileri de Kudüs’e yoğun bir göç dalgası başlatmıştır.¹⁰⁶

Batılı devletlerin siyasi siyonizme destek vermesinin en büyük sebebi sevmedikleri ve asimile edemedikleri Yahudileri kendi milletleri arasından çıkartıp onları başka alanlarda toplamaktır. Ancak kendilerinden uzakta, başkalarının topraklarında varlıklarına tahammülleri vardır.¹⁰⁷ Siyasi siyonizm Yahudilerin amaçlarına uygun olduğu kadar anti-semitiklerin çıkarlarına da uygundur. Çünkü siyonistler ve anti-semitiklerin ortak isteği Yahudilerin Avrupa ülkelerinden çekip gitmeleri ve Filistin’de devlet kurmaları o bölgedeki çıkarlarına uygundur. Aynı zamanda vicdanları ve toplumu rahatsız eden kökleşmiş Yahudi sorunundan da kurtulmuş olmayı amaçlamışlardır.¹⁰⁸ Bireysel ya da küçük gruplar hâlinde Filistin topraklarına yapılan göçlerin toplu ve sistemli hâline gelerek Aliya boyutuna ulaşması siyonizm ile ilgilidir. Filistin’de yerleşik nüfus olduğu hâlde Yahudi yurdu hâline gelecek bölgenin nüfus yapısını alt üst edecek Aliya siyonizmin yapı taşı olmuştur.¹⁰⁹

Sonuç

XIX. yüzyıl bir yandan devletleri yıkarken diğer yandan yıllarca başka devletlerin gölgesinde topluluk olarak yaşayan gruplara ulus-devlet olma imkânı vermiştir. Bunlardan biri olan Yahudiler devletleşme sürecine giderken birçok dönüm noktasının birleşmesiyle başarıya ulaşmıştır. Bu dönüm noktalarından pogrom, Aliya ve siyasi siyonizm 1881-1903 yıllarında iç içe geçmiş ve birbirini tamamlamıştır. Tarih boyunca Yahudiler, Batılı devletler ve

102 Göze, *Theodor Herzl’in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit*, 34.

103 Sonuç, “Filistin ve Uganda Planı”, 171.

104 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 288.

105 Sonuç, “Filistin ve Uganda Planı”, 172.

106 BOA. DH. MKT. 1911/115.

107 Garaudy, *İsrail Sorunu Siyasi siyonizm*, 59.

108 Ataöv, “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek”, 29.

109 Karaman, “Filistin-İsrail Barış Sürecinin Temel Çıkmazı”, 123.

Hristiyanlar tarafından aşağılanmış, dışlanmış ve kendilerinden uzakta Filistin topraklarına geri dönmeleri istemiştir. XIX. yüzyılda en büyük Yahudi nüfusunu barındıran Çarlık Rusya'sında "Yerleşim Sınırı" denilen getto tarzı sınırlı yaşam alanlarında pogromların uygulanması ve devlet yetkililerin bu zulme sessiz kalması değişimi ortaya çıkarmıştır.

1881'de patlak veren ilk büyük pogrom (1881-1884) dalgası tarihte ilk defa toplu göç Aliya'nın (1882-1903) yaşanmasına sebep olmuştur. Pogrom ve Aliya süreçleri bir yıl arayla arka arkaya yaşanmıştır. Göç yolları ve rakamlar incelendiğinde yönelim anavatan olarak Filistin'e yönelik olmamıştır. Büyük çoğunluğu başta Amerika ve Batı ülkelerine doğru olmuştur. Batıya giden Yahudilerin orada kendilerine bağımsız vatan kurma imkânları yoktur. Bu sebeple Theodor Herzl önderliğinde siyonist fikirler dinî inanışları araç olarak kullanarak siyasallaştırılmıştır. Siyasi siyonizm çerçevesinde pogrom ve Aliya süreçleri engellemek yerine şartların oluşmasını bekleyerek bütün hedef Filistin üzerine yoğunlaşmıştır. Amerika ve Batı'ya yönelen Yahudileri Filistin'e çekmek için siyonizm dini kullanılarak Yahudiler yönlendirilmiştir. Bu yönlendirmeyi başarıya ulaştırmak için Yahudi düşmanlığı yapan devletlere zulümden vazgeçmeleri telkin edilmemiş, aksine siyasi ve diploması iş birliğiyle kitleler yönlendirilmiştir. Pogrom, Aliya ve siyasi siyonizm aracılığıyla Yahudilerin devlet kurma dönüm noktaları başarıya ulaşmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BOA. DH. MKT. 1911/115.

BOA. Y.A.HUS. 251/178.

BOA. Y.A.HUS. 251/36.

BOA. Y.A.RES. 5/58.

BOA. Y.MTV. 285/162.

BOA. Y.PRK.BŞK. 24/27.

BOA. Y.PRK.ML. 23/8

BOA. Y.PRK.TKM. 38/51.

Araştırma Eserleri

Akdes, Nimet Kurat. *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

Arad, Yitzhak. *The Holocaust in the Soviet Union*. ABD: University of Nebraska Press, 2009.

Armaoğlu, Fahir. *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. 5. bs. İstanbul: Kronik Yayınları, 2019.

Aronson, I. Michael. "Geographical and Socioeconomic Factors in the 1881 Anti-Jewish Pogroms in Russia." *The Russian Review* 39. no. 1 (1980): 18-31.

Ataöv, Türkkaya. "Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar." *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 25, S.3 (1970): 29-66.

Balı, Rıfat N.. *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Bostancı, Işıl Işık. "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Filistin Bölgesinin Demografik Yapısı." *Osmanlıdan Günümüze Filistin Sempozyumu*. 28-29 Kasım 2013. Ankara: 2014. s.155-184.

Buzpınar, Tufan. "Filistin Meselesi'nin Ortaya Çıkışında İngiltere'nin Rolü." *Türkiye Günlüğü*. S. 68 (Kış-2002): 17-23.

Dubnow, Simon. *History of the Jews in Russia and Poland II*. Translated I. Friedlaender. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1916.

Edelman, Joseph. "The Centenary of Jewish Immigration to the United States: 1881-1981." *Judaism* 32, no. 2 (Spring 1983): 215-229.

El-Karadavi, Yusuf. *Her Müslümanın Ortak Davası Filistin*. 15. bs. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2018.

Engin, Vahdettin. *Pazarlık*. 22. bs. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2018.

Engin, Vahdettin. *Rumeli Demiryolları*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.

Garaudy, Roger. *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*. 5. bs. Çeviren Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.

Garaudy, Roger. *İsrail Sorunu Siyasi Siyonizm*. 2. bs. Çeviren Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.

Goody, Jock. *Tarih Hırsızlığı*. 5. bs. çeviren Gül Çağalı Güven, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Göze, Ergun. *Siyonizm'in ve İsrail'in Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit*. 4. bs. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2017.

Herzl, Theodor. *Yahudi Devleti*. Çeviren Yeşim Meriç, İstanbul: Milenyum Yayınları, 2018.

Karaman, M. Lutfullah. "Tarihi Çarpıklıklar Işığında Filistin-İsrail Barış Sürecinin Temel Çıkmazı." *Osmanlıdan Günümüze Filistin Sempozyumu 28-29 Kasım 2013*, Ankara 2014, 121-138.

Kodaman, Bayram ve İpek, Nedim. "Yahudilerin Filistin'e Yerleştirilmeleri İle İlgili Olarak II. Abdülhamid'e 1879'da Sunulan Layiha." *Belleten* LVII. S.219. (1993): 565-588.

Kouts, Gideon. “the Word and its Meaning” bulunduğu yer “Zionism.” *Encyclopaedia Judaica* 21, ed. Fred Skolnik, Second Edition. Jerusalem: In Association With Keter Publishing House Ltd., 1945.

Köse, Tuğba. “Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları.” *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Yaz 2019): s.33-58.

Kutluay, Yaşar. *Siyonizm ve Türkiye*. İstanbul: 2005.

Lapierre, Dominique ve Collins, Larry. *Kudüs... Ey Kudüs*. 8. bs. Çeviren Aydın Emeç. İstanbul: Kronik Yayınları, 2018.

Louvish, Misha ve Skolnik, Fred. “Aliyah.” *Encyclopaedia Judaica* 1, ed. Fred Skolnik, Second Edition. Jerusalem: In Association With Keter Publishing House Ltd., 1945.

Osofsky, Gilbert. “The Hebrew Emigrant Aid Society of the United States (1881-1883).” *American Jewish Historical Society* 49, no. 3 (March, 1960): 173-187.

Öke, Mim Kemal. *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1990.

Öke, Mim Kemal. *Siyonizm Filistin Sorunu (1880-1923)*. 6. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.

Özdemir, Hüseyin, Abdülhamid’in Filistin Çılgılığı, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2010.

Pritsak, Omeljan. “The Pogroms of 1881.” *Harvard Ukrainian Studies* 11, no. 1/2 (June 1987): 8-43.

Shilo, Margalit. “The Immigration Policy of the Zionist Institutions 1882-1914.” *Middle Eastern Studies* 30, no. 3 (July 1994): 597-617.

Slutsky, Yehuda. “Pale of Settlement.” *Encyclopaedia Judaica* 15, ed. Fred Skolnik, Second Edition. Jerusalem: In Association With Keter Publishing House Ltd., 1945.

Slutsky, Yehuda. “Pogroms.” *Encyclopaedia Judaica* 16, ed. Fred Skolnik, Second Edition. Jerusalem: In Association With Keter Publishing House Ltd., 1945.

Sonuç, Yusuf Süha. “Dinî Siyonizm’in Filistin ve Uganda Planı Hakkındaki Değişen Görüşleri.” *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*. no. 2 (Yaz 2018): 167-185.

Spitzer, Yannay. “Pogroms Networks and Migration: The Jewish Migration from the Russian Empire to the United States 1881–1914,” *Brown University* (29 May 2015). Erişim tarihi: 04.10.2019. https://yannayspitzer.files.wordpress.com/2014/11/spitzer_pogromsnetworksmigration_150529.pdf.

Umar, Ömer Osman. “Osmanlı Döneminde Yahudilerin Filistin’e Yerleşme Faaliyetleri.” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12, S.2 (Elazığ 2002): 421-438.

Wiese, Stefan. ““Spit Back with Bullets!” Emotions in Russia’s Jewish Pogroms, 1881-1905.” *Geschichte und Gesellschaft* 39, heft. 4 (Oktober-Dezember 2013): 472-501.